

* * *

УДК 006.915(495)“71”

Зубко А. М.
кандидат історичних наук, доцент кафедри
архівознавства та спеціальних галузей історичної науки
історичного факультету, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), arhivy@ukr.net

МІРИ ВАГИ В ІТАЛІЇ В XVIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Дано опис систем мір ваги, котрі використовувалися в містах і різних територіях Італії. Вивчена структура систем вагових мір, встановлена маса одиниць вагових мір.

Ключові слова: легка і важка торгова вага, марочна вага, пробна вага, золота марка, фунт, унція, денар, скрупул, гран.

Питання соціально–економічного розвитку Італії в XVIII ст. – першій половині XIX ст. неможливо дослідити без вивчення систем вагових мір італійських міст і держав, які використовувалися в виробництві і торгівлі. Це може допомогти дослідникам створити ефективну методику аналізу історичних джерел.

Вагові міри італійських міст і держав XVIII–XIX ст., котрі вживалися до введення метричної системи, в вітчизняній історіографії окремо ще не досліджувались. Певні дані по італійським мірам ваги наведені в довіднику по мірам XIX ст. Ф. Петрушевського [1]. Є праці по мірам, які вийшли за кордоном [2].

Однак вітчизняна наука потребує проведення досліджень цієї наукової проблематики. В даній статті ставляться такі наукові завдання: встановити масу головних одиниць ваги, структуру вагових систем міст і держав Італії XVIII–XIX ст., визначити їх походження в контексті історичного розвитку цих земель. Невеликий обсяг статті не дозволить це зробити у всеохоплюючій мірі, однак будуть зроблені певні кроки в цьому напрямі.

Італія, як єдина країна, існує лише півтора століття. Однак формування сучасного італійського народу і його держави тривало півтора тисячоліття, починаючи з VI ст. “На руїнах рабовласницького Риму почалося становлення італійського народу, який пройшов довгий і дуже своєрідний шлях розвитку” [3, с. 5].

За оцінкою італійського історика Джіно Луццатто: “Розташована в центрі Середземного моря ... Італія створює як би величезний міст, природний транзитний шлях з Франції, басейнів Рейну, верхнього і середнього Дунаю до Північної Африки, з одного боку, до Греції і Передньої Азії – з другого” [4, с. 15].

В 476 р. впала Західна Римська імперія. Італію завойовують остготи, які створили тут Остготське королівство, яке існувало в 490–552 рр. В 535–540 рр. країну відвойовують візантійці. Згодом Італію знову завойовує германське плем'я лонгобардів. Лонгобардське королівство існувало в Італії в 568–774 рр. В 827 р. араби захоплюють Сицилію і деякі міста на півдні Італії. В 1061–1091 рр. нормани відбили у арабів Сицилію і Південну Італію.

В 773–774 рр. король франків Карл Великий завойовував більшу частину півострова. На думку італійського історика Валеріо Лінтнера: “В політичному відношенні доба франкського панування в Північній Італії в основному визначна відтворенням Західної

Римської імперії в формі Священної Римської імперії... Священна Римська імперія була затверджена на Різдва 800 року, коли папа Лев III (795–816) пожалував почесний титул імператора Карлу Великому ... Імперія, яку можна розглядати як союз європейських християнських держав на чолі з імператором, який мав політичну владу, і папою, тобто духовним керівником, простояла тисячу років; її створення означало доленосний поворот в італійській історії, пов'язавши долю цієї землі з долею Північної Європи” [5, с. 87–88].

Незабаром імперія Каролінгів розпалася. Однак ідея Римської імперії на теренах Західної Європи продовжувала жити. За міркуванням відомого вітчизняного історика Є. Тарле: “... факція Священної Римської імперії задовольняла одну з доволі сильних потреб найбільш культурних прошарків середньовічного людства – потребу в єдності” [6, с. 90].

В 962 р. німецький король Оттон завоював Італію і коронувався в Римі з рук папи Іоанна XII короною Священної Римської імперії. З тих часів і до початку XIX ст. трон імператора належав представникам німецьких династій, зокрема австрійським Габсбургам.

Державотворчі політичні процеси забезпечили економічний розвиток Італії. В часи правління лонгобардського короля Ліутпранда (712–744 рр.) отримали право карбування монет, що є показником економічного розвитку і значення в державі, Павія, Мілан, Верчеллі, Тревизо, Віченца, Пьяченца, Піза, Лукка, Капуя, Беневенто, Сполето, які були резиденціями герцогств. В 787 р. Карл Великий наказав не чинити перешкод купцям, яким надавалося право вільної торгівлі повсюдно на терені “Королівства Італії” [7, с. 25].

В Італії відбувався розвиток товарно–грошових відносин і відокремлення ремесла від сільського господарства: “Результатом цього була поява таких нових економічних центрів, як міста. Вони виникли в Італії в IX–XI ст., раніше ніж в інших європейських країнах” [8, с. 158].

З VIII ст. відбувається переміщення європейських торгових шляхів на схід – до Паданської рівнини і Адриатичного узбережжя. Наприкінці XII ст. Венеція стає реальною “Царицею Адриатики”.

Найціннішим товаром, що ввозився до Венеції зі Сходу, були золоті і срібні зливки і монети, які зважувалися і оцінювалися за італійськими ваговими нормами [9, с. 19].

Період розвитку італійських вільних міст в XIV–XV ст. був блискучим етапом в історії цивілізації в добу середньовіччя. В Італії: “... міське життя – економічне, політичне, культурне – з давніх часів було найбільш характерною особливістю її розвитку” [10, с. 3].

Відкриття Америки Христофором Колумбом і морського шляху до Індії Васко да Гамою призвели до економічної кризи в Італії в XVI–XVII ст. За словами письменника М. В. Гоголя, події всевітньої історії викликали: “... з середовища її же (Італії – А.З) переслідуемого її громадянина, бідного генуезця, який один знищив свою вітчизну, указавши світу невідому землю і інші широкі шляхи. Розсунувся всевітній обрій, величезним розмахом завирували рухи Європи, поплили навколо світу кораблі, зрушивши потужні північні сили. Залишилося пустим Середземне море; як

обміліле річкове русло, обміліла обійдена Італія” [11, с. 635–636].

В XIX ст. в Італії поширився рух за політичне об'єднання країни, який очолив інший уродженець Генуї Джузеппе Мадзіні. Політичну програму своєї організації “Молода Італія” він створив в 1831 р. [12, с. 245]. Об'єднання Італії було здійснене в 1848–1870 рр. Джузеппе Гарібальді, який вступив в “Молоду Італію” в 1833 р. [5, с. 220].

Під впливом подій політичної і економічної історії Італії сформувалася її система вагових мір. При пануванні остготів, візантійців, лонгобардів в V–VIII ст. в Італії збереглася римська система мір ваги.

Основою римської системи мір ваги був фунт – “Libra” (в перекладі “вага”, “терези”). Фунт = 12 унцій = 48 сициліків = 96 драхм = 288 скрупулів = 576 оболів = 1728 силіків. Фунт = 327,45 г., унція = 27,3 г.; сицилік = 6,82 г.; драхма = 3,41 г.; скрупул = 1,138 г.; обол = 0,568 г.; силіква = 0,189 г.

Тривалий політичний вплив на Італію Священної Римської імперії, яку очолили німецькі імператори, призвів до запозичення, починаючи з XV ст., німецької кельнської марки. “З одиниць ваги, застосованих в міжнародній торгівлі, поряд з фунтом широке розповсюдження отримала в Італії, особливо в торгівлі сріблом, кельнська марка (marco di Colonia), котра після низки незначних змін стабілізувалася в обсязі 233,8 г.” [4, с. 407]. В самій Німеччині маса кельнської марки = 233,856 г.

Кельнська золота марка = 24 карати = 288 гранів = 4608 ассів; гран = 16 ассів (зерен) по 0,0507 г.

Кельнська срібна марка = 8 унцій = 16 лотів = 64 драхми = 256 скрупулів = 512 гранів = 4864 ассів; скрупул = 19 ассів (зерен) по 0,048 г.

В добу середньовіччя відбулася заміна головного еталона маси в ваговій системі. Якщо в Давньому Римі ще була маса силікви, або карата в 0,189 г. – боба рожкового дерева, запозиченого з вагової системи Карфагену і Фінікії, то в середньовічні часи основним еталоном маси стало зерно пшениці масою в 0,05 г., яке здавна було прийнято в такій якості у германців і слов'ян.

Перехід від мір Давнього Риму до мір Італії XVIII–XIX ст. може бути простежений на ваговій системі міста Лукка: фунт = 12 унцій = 288 денарів по 24 грани = 6912 гранів. Маса грана = 0,048 г. За рахунком денар – римський скрупул. В римській системі унція = 24 скрупули; фунт = 288 скрупулів. Далі в Римі: скрупул = 6 силіків – бобів.

Під час переробки вагової системи маса боба за германським зразком = 4 зерна. З системи ваги була прибранна силіква: фунт = 1728 силіків. Замість цього в неї стало в 4 рази більше гранів: фунт = 288 денарів (колишніх скрупулів) x 24 = 6912 гранів. В Римі був скрупул = 6 силіків, в Італії денар = 24 грани – зерна.

В XVIII–XIX ст. фунт в 6912 гранів використовувався в Генуї, Бергамо, Луккі, Пармі, П'яченці, Гвасталлі, Римі, Анконі, Болоньї, провінціях Тоскана і Лаціо.

Римська структура мір ваги – розділ фунту на 12 унцій, 288 денарів, доводить римське походження переважної більшості систем мір ваги Італії XVIII–XIX ст. Зокрема це міри Генуї, Бергамо, Верони,

Кремони, Мантуї, Лукки, Модени, Новари, Риму, Анконі, Болоньї, Неаполю, Феррари, Равенни, провінцій Тоскана та Лаціо, острову Сіцилія. Маса еталона – зерна не була визначена чітко. Тому, при загальній масі фунта в 6912 гранів: в Генуї зерно = 0,045 г., фунт = 316,7 г.; в Бергамо зерно = 0,047 г., фунт = 325,12 г.; в Тоскані зерно = 0,049 г., фунт = 339,5 г.; в Брешиї зерно = 0,046 г., фунт = 320,81 г.; в Вероні зерно = 0,048 г., фунт = 333,17 г.; В Ніцці, Кремоні, Мантуї, кантонах Монтічеллі, Кастельветро та Полезіна зерно = 0,044 г., фунт = 309,5 г.; в Луккі зерно = 0,048 г., фунт = 334,5 г.; В Неаполі зерно = 0,046 г., фунт = 320,75 г.; в Пармі зерно = 0,047 г., фунт = 328 г.; в П'яченці зерно = 0,045 г., фунт = 317,51 г.; в Равенні зерно = 0,05., фунт = 347,83 г.; в кантоні Корте – Маджоре зерно = 0,047 г., фунт = 330,4 г.

При коливанні маси грана – зерна від 0,044 г. до 0,055 г., при однаковій кількості гранів в фунті його маса в різних містах Італії різнилася від 309,5 г. до 339,5 г. Маса грана визначала масу фунта.

Це було обумовлене потребами виробництва і торгівлі, коли свідомо змінювалося маса давньоримського фунту. Так, в Римі і області Лаціо фунт в 339,54 г. на 12,14 г., більше давньоримської лібри в 327,45 г. Новий римський фунт в 339,59 г. = лібра в 327,45 г. + 1/27 її маси в 12,14 г. Крім Риму, цей фунт вживався в Феррарі, Модені, Анконі, областях Лаціо і Тоскана.

В Болоньї та Модені фунт торгової і марочної ваги в 361,85 г.; = 12 унцій = 1920 каратів = 7680 гранів. Він утворений таким чином. Давньоримський фунт в 1728 каратів (бобів) + 1/9 його маси в 192 карати = новий болонський фунт в 1920 каратів.

В Равенні торговий фунт в 347,83 г. був на 20,38 г. більше маси давньоримської лібри. Лібра в 327,45 г. + 1/6 її маси в 20,38 г. = фунт Равенни в 347,83 г.

На острові Сіцилія торговий фунт в 317,59 г. = 288 скрупулів = 5760 гранів. Загальний стандарт фунта в 6912 гранів – 5760 гранів = 1152 грана. Це 1/6 від 6912 гранів.

Політичний і економічний вплив німецької Священної Римської імперії і Австро–Угорщини на Північну Італію зумовив запозичення кельнської марки багатьма італійськими містами і землями. Це марочна вага Венеції, Мілану, Бергамо, Брешиї, Верони, Мантуї, Парми, П'яченці, Алессандрії, провінцій Ломбардія, П'ємонт та Савойя.

В Венеції: марка = 8 унцій = 1152 карати = 4608 гранів = 238,49 г.; гран = 0,0517 г.; в Мілані і області Ломбардія: марка = 8 унцій = 192 денара = 4608 гранів = 235,078 г.; гран = 0,051 г.; в П'ємонті і Савойї: марка = 8 унцій = 192 денара = 4608 гранів = 245,896 г.; гран = 0,053 г. Деяка відмінність маси цих марок від класичної кельнської марки в 233,856 г. пояснюється відмінністю маси їх гранів від кельнського в 0,0507 г. У всіх випадках використана кельнська марка золотого стандарту в 4608 гранів, а не срібного в 4864 аси.

Крім марочного, в цих містах і землях використовувався торговий фунт з давньоримським поділом одиниць. В Венеції: фунт = 12 унцій = 1728 каратів = 301,22 г.; в Мілані і області Ломбардія: фунт = 12 унцій = 288 денарів = 326,98 г.; в П'ємонті і Савойї: медичинський фунт = 12 унцій = 288 скрупулів =

307,37 г. Загалом, тут чітко спостерігається процес переходу від давньоримської ваги до німецької.

В Неаполі головна одиниця торгової ваги – ротоль в 891,082 г. поділяється на десяти, соті і тисячні частини, які звалися трапезами. Тут спостерігається арабський і давньогрецький вплив. У всякому разі, ротоль за масою нагадує “ратл кебір” в Алжирі.

Підсумуємо. Міри ваги в Італії утворювалися поступово, протягом тривалого часу. В їх основі покладена давньоримська вагова система. За півтора тисячоліття в неї були зроблені суттєві зміни, чому сприяла політична децентралізація Італії. Вагові системи міст і земель Північної Італії починаючи з XV ст. створювалися на підставі використання німецької марки. В другій половині XIX ст. в Італії була введена у вжиток метрична система.

Список використаних джерел

1. Петрушевский Ф. И. Общая метрология. – СПб., 1849.
2. Zupco R.E. Italian weights and measures from the Middle Ages to the nineteenth century. – Philadelphia, 1981.
3. История Италии. В 3–х т. – М., 1970. – Т.1.
4. Луццатто Д. Экономическая история Италии. Античность и средние века. – М., 1954.
5. Линтнер В. Италия. История страны. – М. – СПб., 2007.
6. Тарле Е. В. История Италии в средние века. – М., 2005.
7. Котельникова А. Феодализм и город в Италии в VIII–XV веках: по материалам центральных и северных областей. – М., 1987.
8. История средних веков. В 2–х т. – М., 1974. – Т. 1.
9. Ионина Н. А. Венеция. История. Легенды. Предания. – М., 2008.
10. Рутенбург В. И. Итальянский город от раннего Средневековья до Возрождения: Очерки. – Л., 1987.
11. Гоголь Н. В. Рим // Соч. в 2–х т. – М., 1964. – Т.1.
12. Канделоро Д. История современной Италии. В 3–х т. – М., 1961. – Т.2.

References

1. Petrushevskij F.I. Obshhaja metrologija. – SPb., 1849.
2. Zupco R.E. Italian weights and measures from the Middle Ages to the nineteenth century. – Philadelphia, 1981.
3. Istorija Italii. V 3–h t. – M., 1970. – T.1.
4. Luccatto D. Jekonomicheskaja istorija Italii. Antichnost' i srednie veka. – M., 1954.
5. Lintner V. Italija. Istorija strany. – M. – SPb., 2007.
6. Tarle E.V. Istorija Italii v srednie veka. – M., 2005.
7. Kotel'nikova A. Feodalizm i gorod v Italii v VIII–XV vekah: po materialam central'nyh i severnyh oblastej. – M., 1987.
8. Istorija srednih vekov. V 2–h t. – M., 1974. – T.1.
9. Ionina N.A. Venecija. Istorija. Legendy. Predanija. – M., 2008.
10. Rutenburg V.I. Ital'janskij gorod ot rannego Srednevekov'ja do Vozrozhdenija: Ocherki. – L., 1987.
11. Gogol' N.V. Rim // Soch. v 2–h t. – M., 1964. – T.1.
12. Kandeloro D. Istorija sovremennoj Italii. V 3–h t. – M., 1961. – T.2.

Zubko A. M., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of Archival and special branches of history, History Faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), arhivy@ukr.net

Weight measures in Italy in the 18th century and the first half of the 19th century

A description is made of the weight measure systems that were used in the cities and different territories of Italy. The structure of weight measure systems is studied and the mass of weight measure units is identified.

Keywords: light and heavy mercantile weight, mark weight, hallmark weight, gold mark, pound, ounce, dinar, scruple, grain.

Zubko A. N., кандидат исторических наук, доцент кафедры архивоведения и специальных отраслей исторической науки исторического факультета, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), arhivy@ukr.net

Меры веса в Италии в XVIII – первой половине XIX вв.

Дано описание систем мер веса, которые использовались в городах и на разных территориях Италии. Исследована структура систем весовых мер, установлена масса единиц весовых мер.

Ключевые слова: лёгкий и тяжёлый торговый вес, марочный вес, пробный вес, золотая марка, фунт, унция, денар, скрупул, гран.

* * *

УДК 94(470+571)“19/20”

Священко З. В.

доктор історичних наук, професор кафедри загальної історії, Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини (Україна, Умань), zinaidasvyachenko09@rambler.ru

ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВОЛОСНОГО СУДУ У ПРОЕКТІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОМІСІЇ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Проаналізовано питання реформування волосного суду у проекті аграрної реформи Редакційної комісії Міністерства внутрішніх справ Російської імперії. Зроблено висновок про те, що пропозиції авторів проекту з перегляду положень про волосний суд не спрямовувалися на докорінну зміну селянського судочинства. Здебільшого вони стосувалися посилення контролю держави за селянами, покращення становища державних службовців. Лібералізація системи покарань за селянські проступки кардинально позитивно не позначалася на загалом безправному становищі селян. Принципова позиція членів Редакційної комісії на посилення станової окремішності селян знайшла відображення у тому, що не відбулося інтеграції законодавства про селян у загальноімперський правовий простір. Правовий статус селян залишався на низькому рівні.

Ключові слова: аграрне питання, Редакційна комісія, волосний суд, земські начальники, судочинство.

Вирішення аграрного питання на початку XX ст. набувало першочергового значення з огляду на ті соціально–економічні, політичні та соціально–психологічні обставини, які склалися в Російській імперії. Тому воно перебувало у фокусі постійної уваги урядових кіл, про що говорить створення урядом різних надзвичайних комісій. На них, зазвичай, покладалося завдання з перегляду попереднього законодавства про селян відповідно до соціально–економічного та суспільно–політичного розвитку країни. Однією з таких стала Редакційна комісія Міністерства внутрішніх справ.

Одним із завдань Редакційної комісії було упорядкування діяльності волосного суду (у частині винесення покарань, вирішення майнових спорів), яка б ґрунтувалася на “твердих підставах, що відповідають народній правосвідомості” [1, арк. 107–110].

Окреслена тема опосередковано порушувалась у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, присвячених судовій системі Російської імперії. Серед сучасних російських дослідників судової системи дореволюційної Росії, безумовно, цінним яку змістовному, такі фактологічному плані є монографічне дослідження С. В. Лонської “Мировая юстиция в России” [2].

У сучасній українській юридичній історіографії діяльності судових установ Російської імперії в українських губерніях присвячені роботи О. І. Русанової, В. М. Тарнавської, В. С. Шандри. Особливе місце серед них, належить дисертаційному дослідженню Н. В. Петровської “Сільське